
ПРОЛОГ

Випускати цю книгу в світ я вже й не планував, оскільки мені наївно думалось, що після розвалу Союзу радянське минуле Грузії буде лише гірким спогадом, однак виявилось, що минулому властиво повертатися, і особливо у тому випадку, коли ми самі з тим минулим не прощаємось.

Ми ж розпрощалися лише з часом, але не зі свідомістю тієї країни, що її називали імперією зла, де добро було такою рідкістю, що у наддержаві, яка першою вийшла у космос, не пошили джинсів. Хіба може бути добріша справа, ніж пошиття джинсів, проте у Радянському Союзі цього справді не зробили, а тому й знайшли найбільш підступний вихід — джинси просто заборонили.

Заборонені джинси виявилися солодшими за заборонений плід, й аби мати жадані, немов

свобода, штани, радянські люди вдалились до контрабандних шляхів. Серед завезених різними шляхами з різних країн джинсів іноді можна було знайти справжні, й у тогочасній Грузії вони, як і будь-що справжнє, в основному вважалися американськими, оскільки радянська пропаганда здебільшого боролася саме зі Сполученими Штатами Америки. Ідеологія Москви з виключною наполегливістю протистояла американським цінностям — у тому числі й джинсам, відтак радянським людям помилково здавалося, що там, де були джинси, було і щастя.

Насправді, там, де джинсів не існувало, як правило, не було власності як основної свободи, і вільним ти міг бути лише у могилі. Точніше, радянську владу твоя свобода не цікавила лише тоді, коли ти вже лежав у землі, й на відміну від іншої власності, право на могилу вже неможливо було оскаржити. До того ж радянські атеїсти знали, що самі вони ляжуть у цю ж землю, тож стосовно могил були дійсно лояльними, ба навіть більше — радянські грузини так само любили мертвих, як і всі інші грузини.

Можливо, існувала й інша причина, однак факт, що земля могили була чи не єдиною влас-

ністю, яку радянська влада не шкодувала для людей, і деградування радянського грузина почалось саме звідси. Смаки грузинів виродилися саме в радянський період: оскільки єдиною їхньою власністю залишились могили, вони почали будувати їх такими, яких досі в них не було. Раніше грузинська могила була простою та геніальною, а у радянській Грузії змінився не лише зв'язок з могилою, а й зв'язок зі смертю, і на грузинських радянських кладовищах з'явилися мармурові лавки й столи, мотоцикли й машини. Щоправда, ті машини за життя власників оформлювали на інші імена, але радянський грузин твердо знав, що земля могили належала йому, і землю цю, на відміну від іншої власності, ніхто не забере. Тому він доглядав її, прикрашав на свій лад і творив чи не єдине, що йому належало. А радянська влада, яка не дала б збудувати вдома чи надворі стіну, не сказала би нічого, хоч ти палац там став, бо на землі могили ти був вільним і ця земля була єдиним місцем у радянській Грузії, де радянська влада не мала сили.

Оскільки при владі були грузини, вони також більше любили мертвих, ніж живих, поважали мертвих більше, ніж живих, але для гарантова-

ного отримання могили існувала одна радянська умова — ти мав померти сам. Якщо вбивали вони (для цього в Радянському Союзі зазвичай використовували розстріл), ти втрачав надію на могилу — за їхньою логікою, ти заслуговував лише на грузинську землю, і тебе обов'язково поховали б, але могили твоєї не існувало би. З'єднався б ти з рідною землею де-небудь далеко від міста, де тебе кинули б у вириту яму так, що ніхто цього не побачив би навіть випадково, і ніхто не знав би, що на цьому полі, під цією травною спочиває той, кого продріямили тисячі разів. Ті ж, хто копав твою яму, а не могилу, вже наступного дня не змогли би відшукати й упізнати те місце, куди тебе кинули минулої ночі, бо ж іноді упізнання людини буває таким само неможливим, як і пізнання Всесвіту — настільки ж великого, як те поле, де один з трунарів однієї ночі точно знайшов таємне поховання через п'ятнадцять років після його створення.

То був не убивця — лише трунар, був би він убивцею, не запам'ятав би місця поховання, забув би. Але він точно пам'ятав ту траву на тому величезному полі, під якою мав бути Гега Кобахідзе. Жодна лугова арфа Трумена Капоте не

приведе до виритої п'ятнадцять років тому ями, і жоден з тих, хто ховав Шекспіра і Галактіона¹, не оплакуватиме жодного мерця так самовіддано. Проте він не плакав, а просто рив могилу тієї холодної листопадової ночі й при світлі місяця запам'ятовував таємницю, яку через п'ятнадцять років пошепки оповів матері Геги Кобахідзе. Його мати, Натела Мачаваріані, якій протягом цих п'ятнадцяти років хтось казав скільки разів, буцімто точно знають місце перебування її сина, безпомилково визначила, що цей чоловік дійсно щось знає.

Він не міг не знати, оскільки в нього не було обличчя, взагалі не було — саме через те, що йому довелося побачити. Його обличчя не було видно, бо воно покритлося ранами від болю й заціпеніння, і Натела Мачаваріані здогадалася, що чоловік цей вже тривалий час мертвий, а тому справді може знати про долі інших мертвих. Упродовж років мати Геги Кобахідзе йшла за кожним, розшукуючи свого сина, навіть за тими, хто здавався спеціально надісланими. Йшла й за

¹ Галактіон Табідзе — видатний грузинський поет кінця XIX — XX століття. (*Тут і далі прим. пер.*)